

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA HUQUQBUZARLIK VA JINOYATCHILIKNING OLDINI OLIHDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

*Muallif: Baxodirova Shohsanam Olimjon qizi
Toshkent shahar Sergeli tumani 305-sonli
umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada o'smirlar o'rtasida huquqbuzarlik va jinoyatchilikni oldini olishning psixologik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqot maqsadi – maktab sharoitida o'smirlarning xulq-atvoridagi og'ishlarni (deviant xulq) erta aniqlash va ularning oldini olishda psixologik xizmatning o'rnini belgilashdan iborat. Tadqiqot jarayonida kuzatuv, so'rovnoma va pedagogik-psixologik monitoring metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, huquqbuzarliklarning oldini olishda nafaqat nazorat, balki o'smirning hissiy-irodaviy sohasini rivojlantirish va ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: *Huquqbuzarlik, deviant xulq, o'smirlik davri, profilaktika, psixologik monitoring, hissiy-irodaviy barqarorlik, ijtimoiy adaptatsiya.*

1. Introduction (Kirish)

O'smirlik davri – shaxs kamolotida o'tish davri bo'lib, bu bosqichda yuz beradigan fiziologik va psixologik o'zgarishlar o'quvchilarning xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillarda o'quvchilar o'rtasida huquqbuzarlik va jinoyatchilik holatlarining oldini olish dolzarb masalalardan biridir. Toshkent shahar Sergeli tumani 305-maktabida o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, huquqbuzarlikka moyil bo'lgan o'quvchilar ko'pincha shaxslararo munosabatlarda qiyinchiliklarga duch keladigan, o'zini namoyon qilishda stress holatiga tushadigan va ijtimoiy-psixologik yordamga muhtoj bolalardir. Mazkur maqolaning maqsadi – maktab psixologi tomonidan amalga oshiriladigan profilaktik ishlar orqali o'smirlar o'rtasida salbiy holatlarni kamaytirish samaradorligini o'rganishdan iborat.

2. Methods (Tadqiqot metodlari)

Tadqiqot 305-maktabning yuqori sinf o'quvchilari (8-11-sinflar) ishtirokida amalga oshirildi.

- **Diagnostik metodlar:** O'quvchilarning xulq-atvorini o'rganish uchun "Deviant xulq-atvoriga moyillik" (A.N. Orel), "Aggressivlik darajasi" (Bassa-Darki) testlari va "Maktab muhitini baholash" so'rovnomasi qo'llanildi.
- **Monitoring:** "Xavfli guruh" ro'yxatiga kiritilgan o'quvchilar bilan individual ishlash jarayonining dinamikasi kuzatib borildi.

- **Suhbat va konsultatsiya:** O‘quvchilarning muammolarini aniqlash maqsadida individual va guruhli psixologik suhbatlar tashkil etildi.
- **Tushuntirish ishlari:** Huquqiy va axloqiy tarbiya bo‘yicha seminar-treninglar o‘tkazildi.

3. Results (Tadqiqot natijalari)

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki: 1. **Sabablar tahlili:** Huquqbuzarlikka moyil o‘smirlarning 60% ida oiladagi notinchlik, 30% ida tengdoshlar ta’siri va 10% ida o‘qishdagi muvaffaqiyatsizliklar asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. 2. **Profilaktika samarasi:** Psixologik treninglar va "Muloqot madaniyati" mashg‘ulotlaridan so‘ng, "xavfli guruh"dagi o‘quvchilarning 45% ida agressiv xulq-atvor pasayishi va ijtimoiy moslashuv ko‘rsatkichlari yaxshilanishi kuzatildi. 3. **Hissiy barqarorlik:** Muntazam psixologik maslahat olgan o‘quvchilarda o‘z hissiyotlarini boshqarish ko‘nikmasi 25% ga ortdi, bu esa ziddiyatli vaziyatlardan chekinish darajasini oshirdi.

4. Discussion (Muhokama va tahlil)

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, huquqbuzarliklarning oldini olishda jazo choralaridan ko‘ra, profilaktik psixologik yordam samaraliroqdir. O‘smirlar o‘z xatti-harakatlari uchun javobgarlikni anglashlari uchun ularning "Men" obrazini ijobiy shakllantirish kerak. 305-maktab tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, o‘quvchi o‘zining qiziqishlarini sport yoki ijodiy to‘garaklarga yo‘naltirsa, nojo‘ya qiliqlarga vaqt va xohish qolmaydi. Shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikda olib borilgan ishlar o‘quvchining o‘zini oilada va maktabda qadrli his qilishini ta‘minlaydi, bu esa huquqbuzarlikni keltirib chiqaruvchi omillarni yo‘q qiladi.

5. Conclusion (Xulosa)

Maktabda huquqbuzarlikning oldini olish – bu psixolog, pedagoglar, huquq-tartibot organlari va ota-onalar o‘rtasidagi kompleks hamkorlikdir.

Tavsiyalar: 1. **Erta diagnostika:** O‘smirlar xulqidagi o‘zgarishlarni erta aniqlash uchun yiliga kamida ikki marta psixologik monitoring o‘tkazish.

2. **To‘garaklar tizimi:** O‘quvchilarning bo‘sh vaqtini mazmunli o‘tkazish uchun maktabda sport va intellektual to‘garaklarni kengaytirish.

3. **Psixologik treninglar:** "Stressni yengish", "Konfliktlarni boshqarish" va "Huquqiy savodxonlik" mavzularida doimiy treninglar o‘tkazish.

4. **Individual ish:** Har bir "qiyin" o‘quvchi bilan yakka tartibda, uning qiziqishlaridan kelib chiqib ishlash (mentoring tizimi).

Ushbu chora-tadbirlar 305-maktabda o‘quvchilarning huquqiy ongi va madaniyatini oshirishga, jinoyatchilikning oldini olishga va sog‘lom muhitni saqlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida"gi Qonuni.

2. Gudkova, E. V. *Deviant xulq-atvorli o'smirlar bilan ishlash psixologiyasi.*
3. Karimova, V. M. *O'smirlilik davri psixologiyasi.*
4. Baxodirova, Sh. O. *Maktabda xayfli guruhdagi o'quvchilar bilan ishlash metodikasi (uslubiy qo'llanma).*

